

دانشگاه پیام نور استان البرز

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

بخش علمی ادبیات و زبانهای خارجه

عنوان پایان نامه:

اشارات و تعبیرات عامیانه در دیوان پروین اعتصامی

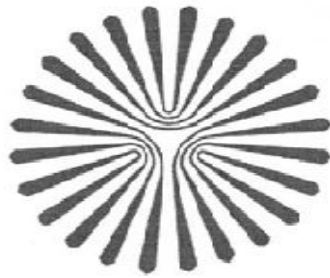
شکوفه وحدتی همت

استاد راهنما: دکتر محمد آهی

استاد مشاور: دکتر مجید سرمدی

تیرماه ۱۳۹۱

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه پیام نور استان البرز

مرکز کرج

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

بخش علمی ادبیات و زبانهای خارجه

عنوان پایان نامه:

اشارات و تعبیرات عامیانه در دیوان پروین اعتصامی

شکوفه وحدتی همت

استاد راهنما: دکتر محمد آهی

استاد مشاور: دکتر مجید سرمدی

تیرماه ۱۳۹۱

دانشگاه پیام نور استان البرز

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مرکز کرج

بسمه تعالی

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

تحت عنوان: اشارات و تعبیرات عامیانه در دیوان پروین اعتصامی

نام و نام خانوادگی: شکوفه وحدتی همت

شماره دانشجویی: ۸۸۰۰۰۲۹۶۶

ساعت: ۱۵/۳۰ - ۱۷/۳۰

تاریخ دفاع: ۹۱/۰۴/۱۴

درجه ارزشیابی: بسیار خوب

نمره: ۱۷.۰۰

اعضای هیات داوران:

امضاء	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی	داوران
	استادیار	دکتر محمد آهی	استاد راهنما
	استادیار	دکتر مجید سرمدی	استاد مشاور
	استادیار	دکتر قدرت اله طاهری	استاد داور

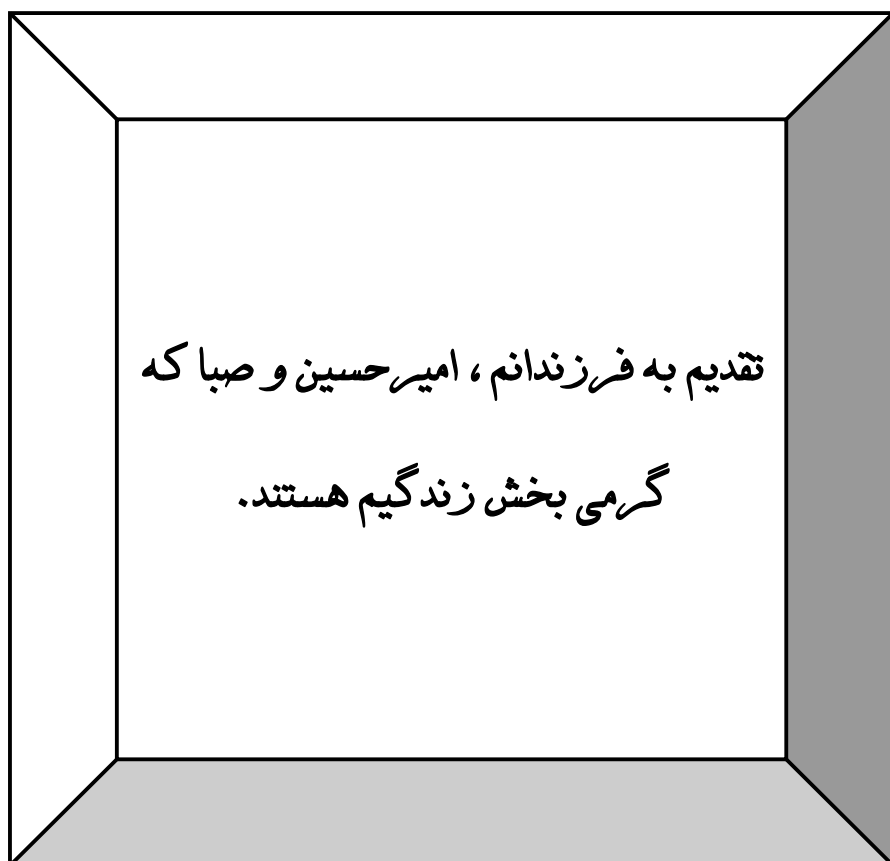
ساختمان شماره ۱: کرج، بلوار امام
زاده حسن، بعد از چهار راه مصباح
نرسیده به میدان استنادارد
کدپستی: ۳۱۵۷۸ - ۳۴۸۹۹
تلفن: ۲۸۰۵۸۰۱ - ۲
۲۸۰۱۰۳۰ - ۲
۲۸۲۱۵۵۶ - ۹
دورنگار: ۲۸۰۵۸۰۰
ساختمان شماره ۴:
کرج، رجانی شهر، بلوار موزن
ضلع شعی دانشگاه آزاد اسلامی
Http://Karaj.tpnu.ac.ir

شماره:

تاریخ:

پوست:

تقدیم

تقدیر و تشکر :

«من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق»

سپاس و شکر به درگاه ایزد منان، وجودی که هستی را آفرید و به انسان قدرت و استعداد رسیدن به کمالات را بخشید و از باب رحمت و لطف خود ما را هدایت نمود تا در این میسر گام برداریم. بر خود لازم می دانم که از استاد راهنما جناب آقای دکتر محمد آهی که با شکیبایی و بزرگواری خود متقبل زحمات زیادی شدند و در همه مراحل تحقیق مرا از راهنمایی های عالمانه ، صمیمانه و بی شائبه خود در تنظیم و اجرای این پایان نامه بی نصیب نگذاشته اند ، تشکر و قدردانی می نمایم .

همچنین از جناب آقای دکتر مجید سرمدی استاد مشاور که از محضر ایشان در دروس مختلف دوره کارشناسی ارشد بهره های زیادی برده ام و زحمات بسیاری را از زمان ارائه پیشنهادی پژوهش (پروپوزال) و اصلاح و تصویب آن متحمل گردیده اند و با تجربیات ارزنده و راهنمایی های خردمندانه ی خود مراد تدوین و اجرای این پایان نامه یاری نموده اند کمال سپاس را دارم.

همچنین از اساتید ارجمند گروه ادبیات و زبان فارسی دانشگاه پیام نور واحد کرج و نیز ریاست و کارشناس محترم تحصیلات تکمیلی دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، اعضای محترم کمیسیون تخصصی، کارشناسی و گروه های آموزشی که در تنظیم و اجرای این پایان نامه مرا صمیمانه راهنمایی و یاری نمودند، تشکر و قدردانی می نمایم .

چکیده:

پژوهش حاضر به منظور شناسایی اشارات و تعبیرات عامیانه در دیوان پروین اعتصامی انجام شده است. بخش عظیم دریافت معانی و مفاهیم و درک ظرایف و دقایق یک اثر و برخورداری از التذاذ ادبی، در گرو فهم اشارات و تلمیحات آن اثر ادبی است و برای درک عبارت یا ابیاتی که در آن اشارات وجود دارد، آگاهی کامل از داستان، شعر، مثل مورد اشاره و ... ضرورت دارد لذا در بخش نخست این پژوهش به بررسی اشارات و تلمیحات دیوان پروین پرداخته شده است.

در بخش دوم نیز تعبیرات عامیانه ی دیوان پروین مورد مطالعه قرار گرفته است. یکی از مهمترین گونه‌های فارسی امروز گونه گفتاری عامیانه آن است که کمتر صورت مکتوب دارد، اما تاثیر آن بر گونه‌های دیگر فارسی غیر قابل انکار است، این زبان، به دلیل زنده و پویا بودنش، سخت غنی است و می‌توان آن را سرچشمه ی زبان علمی و ادبی دانست. لذا نگارنده با این باور که گستره اشارات و تلمیحات در اشعار پروین وسیع خواهد بود و همچنین زبان پروین با وجود سادگی و روانی و مردمی بودنش از تعبیرات عامیانه بهره برده است بر آن شد تا پژوهشی توصیفی- تحلیلی بر پایه منابع کتابخانه ای انجام دهد تا علاوه بر شناخت ژرف ساخت اندیشه ی این شاعر توانا، میزان توانایی او را در پرداختن به انواع اشارات و تلمیحات و تعبیرات عامیانه را نشان دهد.

پس از مطالعه و فیش برداری اشارات و تعبیرات عامیانه اشعار پروین، ذیل هر یک از موارد اشاره شده توضیحاتی در مورد هر یک از آنها با استفاده از منابع معتبر ارائه گردیده است و بیت مورد نظر با ذکر عنوان شعر و صفحه ذکر شده است.

در نهایت اشارات و تلمیحات دیوان پروین پس از بررسی در شش بخش تنظیم گردید که شامل اشارات و تلمیحات مذهبی و عرفانی، اشارات و تلمیحات اساطیری، ملی و تاریخی، اشارات و تلمیحات اجتماعی، اشارات مربوط به طبیعت، اشارات نجومی، طبی و سایر اشارات می باشد از میان اشارات یاد شده اشارات مربوط به طبیعت از بسامد بالایی برخوردار بود و بعد از آن به ترتیب اشارات اجتماعی، مذهبی و اساطیری قرار دارد. نتیجه ی دیگر اینکه بسیاری از تعبیرات عامیانه ی به کار رفته در دیوان او تعبیرات کنایی محسوب شده و مربوط به زبان گفتاری مردم تهران است که موجب روانی و رسایی و مردمی شدن و همه فهمی دیوان او شده است.

کلید واژه ها ی این پژوهش: پروین اعتصامی، اشارات، تعبیرات عامیانه

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول : کلیات تحقیق

- ۱-۱ بیان مسأله ۲
- ۲-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق ۴
- ۳-۱ هدف های پژوهش ۵
- ۴-۱ فرضیه ها یا سؤال های پژوهشی ۶
- ۵-۱ روش تحقیق ۶

فصل دوم : آشنایی با پروین اعتصامی

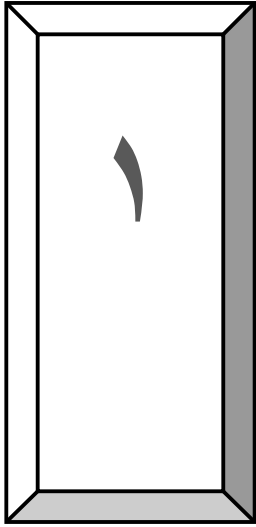
- ۱-۲ زندگی پروین ۸
- ۲-۲ تحصیلات و آغاز سرایش شعر ۱۰
- ۳-۲ پروین از دیدگاه دیگران ۱۲
- ۴-۲ اندیشه ها و مضامین شعری پروین ۱۵
- ۵-۲ مناظرات پروین ۲۴
- ۶-۲ سخن آخر ۲۷
- ۷-۲ تحقیقات انجام شده درمورد دیوان پروین ۲۸

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل سوم : اشارات و تلمیحات
۳۲.....	۳-۱- اشارات و تلمیحات و انواع آن.....
۳۴	۳-۲- تعاریف تلمیح در گذشته و حال.....
۳۶	۳-۳- تاریخچه اشارات و تلمیحات.....
۳۷.....	۳-۴- اهمیت و فایده ی اشارات و تلمیحات.....
۴۲.....	۳-۵- اشارات و تلمیحات در دیوان پروین
۴۲.....	۳-۵-۱- اشارات و تلمیحات مذهبی و عرفانی.....
۵۴.....	۳-۵-۲- اشارات و تلمیحات اساطیری، ملی و تاریخی
۶۴.....	۳-۵-۳- اشارات و تلمیحات اجتماعی
۷۵.....	۳-۵-۴- اشارات مربوط به طبیعت
۹۰.....	۳-۵-۵- اشارات نجومی و طبی
۹.....	۳-۵-۶- سایر اشارات

فصل چهارم : تعبیرات عامیانه ، امثال و نتیجه گیری

- ۹۸ ۱-۴- تعبیر و ادب عامیانه
- ۱۰۳ ۲-۴- زبان عامیانه از دیدگاه سبک شناسی
- ۱۱۰ ۳-۴- اهمیت زبان عامیانه
- ۱۱۴ ۴-۴- زبان عامیانه در گذشته و حال
- ۱۱۷ ۳-۴- تعبیرات عامیانه در دیوان پروین
- ۱۴۱ ۴-۴- امثال و حکم
- ۱۴۲ ۵-۴- امثال در دیوان پروین
- ۱۵۰ ۶-۴- بحث و نتیجه گیری
- ۱۵۶ منابع و مآخذ
- ۱۶۰ ضمائم و پیوست ها

فصل اول

کلیات تحقیق

بیان مساله :

ادب و فرهنگ ایران اسلامی، عصاره ی افکار و اندیشه های ملتی است فرهیخته و دانشور که با تکیه بر فرهنگ اصیل و ریشه دار خویش میراث ارجمندی را به یادگار گذاشته اند. آثار غنی و ماندگاری که خواننده را به سوی گستره ی حقیقت و معرفت می کشاند و شفافیت روح ، زلالی اندیشه و استواری ایمان ایرانی را باز می نماید.

مطالعه ی آثار مهم کلاسیک زبان فارسی بیانگر این حقیقت است که دست مایه ی اغلب این آثار به طور مستقیم یا غیر مستقیم ادبیات شفاهی یا عامه بوده است که خود یکی از شاخه های فرهنگ عامیانه یا فولکلور (folklore) محسوب می شود. بخش وسیعی از فرهنگ هر جامعه را فرهنگ عامیانه و ادبیات فولکلوریک آن جامعه تشکیل می دهد. قلمرو فولکلوریک در ابتدا به ادبیات شفاهی محدود بوده است و معمولاً شامل قصه ها ، افسانه ها ، اسطوره ها ، ترانه ها ، تصنیف ها ، بازی های منظوم ، ضرب المثل ها ، حکمت ها ، مثل ها ، چیستان ها و ... بوده که به طور شفاهی از فردی به فرد دیگر و یا از نسلی به نسل دیگر منتقل می گردید اما امروزه قلمرو فولکلوریک توسعه ی شگفت آوری یافته و بر خلاف گذشته فقط شامل ادبیات شفاهی نمی گردد.

دهخدا در لغتنامه معنی واژه ی عامیانه را منسوب به عوام و مردم بی سواد ذکر کرده است ؛ از اینرو فرهنگ عامه متعلق به مردم عامه است و ادبیات عامیانه ، ادبیات توده ی مردم ایران ، اثر مردمانی بی سواد یا کم سواد و غالباً شفاهی ، که از جهت ساختار و محتوا ، با ادبیات سنتی مکتوب فارسی متفاوت است. زبان ساده، لحن عامیانه، حالات و اندیشه های عوام در این ادبیات نمایان است و پیوندی ناگسستنی با واقعیت های زندگی عادی مردم دارد. صادق هدایت در « نیرنگستان » که گنج شایگانی از عقاید ، رسوم ، خرافات مردم ایران و نیز کلمات و اصطلاحات عوامانه است می گوید : « اصطلاحات و امثال و رمزهای لغات رابطه ی مخصوصی با روحیه ی عوام دارد و هرچه لغات نزدیکتر به روحیه ی مردم است قوی تر و زنده تر می باشد. این نوع ادبیات در واقع بازتاب زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم و نشان دهنده ی رفتار و منش آنها است». (هدایت، ۱۳۵۶) زبانی که این فرهنگ را

انتقال می‌دهد زبان عامیانه است زبان عامیانه همان زبان زنده و گفتاری مردم است که در گفت‌وگوهای روزمره استفاده می‌شود و از ویژگی‌های آن سادگی، کوتاهی، تکرار واژگان و افعال، استفاده از کنایه‌ها، اصطلاحات و اجتناب از واژگان علمی و پیچیده است و این زبان در آثار برخی از نویسندگان ادب فارسی دیده می‌شود .

نجفی در مقدمه ی اثر گرانبهای خود « فرهنگ فارسی عامیانه »، زبان عامیانه را دارای مفهومی اجتماعی- فرهنگی می‌داند و آن را اینگونه تعریف می‌کند: «زبان عامیانه عبارت است از کلمات و ترکیبات زبان محاوره ی مردم نیمه فرهیخته که بی قیدوبند سخن می‌گویند و الفاظی بر زبان می‌آورند که مردم فرهیخته از ادای آن در محافل رسمی به شدت احترازی می‌کنند». (نجفی، ۱۳۷۸) او یادآور می‌شود زبان عامیانه تنها منحصر به لغات و ترکیبات نیست بلکه بسیاری از معانی واژه های زبان معیار و حتی زبان ادبی را که اغلب از دید فرهنگ نویسان نادیده گرفته می‌شود نیز باید جزء زبان عامیانه محسوب کرد .

از سوی دیگر اشارات و تلمیحات از جمله فنونی است که شاعر با استفاده از آن کلام خویش را بارور می‌کند و زیبایی سخنش را دوچندان می‌سازد. مهمترین بخش ذهنیت و افق فرهنگی هر شاعر و نویسنده ای را وسعت و کیفیت اشارات و تلمیحات او تشکیل می‌دهد بطوری که حتی در مقیاسی بزرگتر، می‌توان از کمیت و تنوع اشارات و تلمیحات آثار ادبی برای سنجش دامنه های فرهنگی ادبیات دو یا چند زبان و کشور نیز استفاده کرد.

در حقیقت دریافت معانی و مفاهیم و درک ظرایف و دقایق یک اثر و برخورداری از التذاذ ادبی، در گرو فهم اشارات و تلمیحات آن اثر ادبی است و هر چه در این زمینه آشنایی بیشتر و عمیق تر باشد خواننده لذت بیشتری خواهد برد و تناسبات مختلف بین کلمات و معانی را بهتر در خواهد یافت.

دیوان پروین و حکایات و تمثیلات او ، با ظرافت خیال و روح پخته و معتدل و لطف تعبیری که دارد، ارزشی پایدار دارد اما انصاف آن است که هنوز قدر بلند و کم نظیر او در ایران چنان که باید شناخته نشده است . بدیهی است بهترین راه شناخت او خواندن اثر پرارزش وی ، دریافت مفاهیم آن و تأمل

درمظاهر اندیشه و هنر اصیل پروین است ، کاری که کمتر بدان پرداخته شده است . هرچند در زمینه ی پروین و اشعار او پژوهش هایی در حیطه های مختلف اجتماعی ، فکری ، تربیتی ، اخلاقی و سیمای زن صورت گرفته است اما در حوزه ی اشارات و نیز اصطلاحات و تعبیرات عامیانه در دیوان پروین مطالعه و تحقیقی صورت نگرفته است. بنابراین موضوع فوق به عنوان یک مسئله ی تحقیقاتی قابل پژوهش و بررسی است .

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق :

زبان فارسی زبان ملی ، شاخص هویت و نیز آیینی ی تمام نمای فرهنگ غنی و مایه ور ماست و گسترش ، تعمیق ، شناختن و شناساندن این زبان ریشه دار مسئولیت و رسالتی همگانی است .

دهخدا دراهمیت استعمال و حفظ اصطلاحات عامیانه ی رایج در ادبیات ، دریادگار ارزشمند خود «لغت نامه» بیان می دارد: « کلمات بسیاری در تداول عوام وجود دارد که گاهی مرادفی دارد و گاه ندارد ، برای توانگر شدن زبان استعمال هر دو نوع لازم است .» جمال زاده در مقدمه ی «فرهنگ لغات عامیانه» می نویسد : « کلمات و امثال و حکم عامیانه هم زاد و ولد و مرگ و میر دارند و راه علاج برای حفظ و نگهداری آنها استعمال و ضبط آنها در کتابها است .» (جمال زاده ، ۱۳۴۱) در جایی دیگر بعد از ذکر دو بیت به زبان عربی در پی توضیح آن می گوید : «باید سعی در حفظ و نگهداشتن کلمات منظور و مبذول داشت و همانطور که برای حفظ جان و سلامتی خودمان کوشش داریم و دست و پاها می زنیم برای نگاهداری و حراست زبان و کلمات و الفاظ و اصطلاحات و تعبیرات و ضرب المثلهای و ابیاتی که در افواه ساری و جاری گردیده و حکم ضرب المثل پیدا کرده است باید کوشا باشیم و آلا تمام اینها به مرور زمان از میان خواهد رفت و اسباب فقر و فاقه ی زبان را فراهم خواهد ساخت ... کسانی که علاقه مند به زبان بسیار شیرین و دلپذیر فارسی هستند باید همین تغییرات را نیز مورد دقت و توجه قرار بدهند و در جایی ثبت و ضبط نمایند و مخصوصاً به همین کلمات عوامانه علاقه ی زیادی نشان بدهند و نه تنها از استعمال آنها پرهیز نداشته باشند بلکه سعی وافر در استعمال به موقع و به مورد آنها ابراز بدارند و فراموش نمایند که بزرگان ما در تعریف بلاغت فرموده اند: « سخن بلیغ آنست که عوام بفهمند و خواص بپسندند» . (جمال زاده ، ۱۳۴۱)

از طرف دیگر اشارات و تلمیحات بکار رفته در آثار ادبی بزرگان هر ملتی بیانگر فرهنگ و اندیشه و ادراک آن ملت است که در طول سالیان دراز شکل گرفته است. با درک ابعاد مختلف اشارات می توان به قسمتی از فرهنگ و اعتقادات پی برد. چرا که اشارات در بردارنده فرهنگ، اعتقادات، باورها و به طور کلی جنبه های گوناگون ملی، مذهبی، اعتقادی، فرهنگی یک ملت است. علاوه بر تمامی ابعاد یاد شده اشارات به لحاظ مسائل اجتماعی نیز حائز اهمیت است، بسیاری از رسوم اجتماعی همچون مراسم عزاداری، مراسم کفن و دفن، وضع مکتب خانه ها و از این قبیل در شعرها در قالب اشارات ذکر می گردد که موجب درک عمیق آثار ادبی می شود و آگاهی از پیشینه ی فرهنگی را می افزاید.

لذا تهیه ی فرهنگی برای اشارات و تلمیحات و همچنین واژگان و اصطلاحات و تعبیرات عامیانه ی بکار رفته در دیوان پروین ضروری می نماید تا علاقمندان به اشعار این شاعر گرانمایه در مواقع ضروری به آن مراجعه نمایند.

هدف های پژوهش:

هدف از پژوهش دست یابی به منبعی منسجم و نسبتاً کامل در حوزه اشارات و تعبیرات عامیانه موجود در دیوان اشعار پروین است که موجب تسهیل دریافت معنی بهتر، درک و فهم ابعاد مختلف شعر او برای دانش پژوهان و دوستداران اشعار پروین می گردد. با توجه به این مطلب اهداف ذیل مد نظر این پژوهش است:

هدف کلی: شناسایی اشارات و تعبیرات عامیانه در دیوان پروین اعتصامی

اهداف جزئی:

- ۱ - شناسایی اشارات در دیوان پروین اعتصامی
- ۲ - شناسایی تعبیرات عامیانه در دیوان پروین اعتصامی
- ۳ - شناسایی امثال در دیوان پروین اعتصامی

فرضیه ها یا سؤال های پژوهشی :

۱) اشارات در دیوان پروین اعتصامی کدامند؟

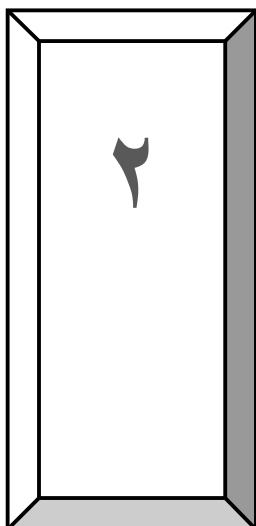
۲) تعبیرات عامیانه در دیوان پروین اعتصامی کدامند؟

۳) امثال در دیوان پروین اعتصامی کدامند؟

روش تحقیق:

روش کتابخانه ای از جمله فراگیرترین روشها در تحقیقات علمی است (یوسفی، ۱۳۸۹). با توجه به اینکه حوزه ی این پژوهش زبان و ادبیات فارسی است و ابزار اصلی کار پژوهشگر کتاب و منابع و آثار مکتوب می باشد بنابراین روش این پژوهش کتابخانه ای از نوع توصیفی- تحلیلی است.

روش کار در این پژوهش براساس مطالعه دقیق اشعار دیوان پروین اعتصامی و فیش برداری از اشارات و تعبیرات عامیانه موجود در دیوان او می باشد، و سپس در برابریک از اشارات و تعبیرات عامیانه معنی و مفهوم آن با استفاده از چندین منبع معتبر نوشته می شود و آنگاه ابیاتی را که شاعر از آن استفاده نموده است ، ذکر می گردد.

فصل دوم

آشنایی با پروین اعتصامی

زندگی پروین:

در بیست و پنجم اسفند ماه سال ۱۲۸۵ هجری شمسی در شهر تبریز و در خانه ی ادیب اندیشمند یوسف اعتصامی (اعتصام الملک) دختری متولد شد که نامش را رخسنده گذاشتند. چند سال بعد رخسنده اعتصامی که تحت تربیت پدری فرهیخته و مادری فداکار رشد یافته بود، سخن سرایی بلند آوازه گشت و پروین را که تا آن تاریخ نامی مرسوم برای دختران نبود به عنوان تخلص شعری خود انتخاب کرد. هر چند در شناسنامه وی نیز نام پروین آمده است (چاوش اکبری، ۱۳۷۸: ۴۲۲). پدرش، یوسف اعتصامی (۱۲۵۳ - ۱۳۱۶ ش) ملقب به اعتصام الملک، از ادیبان و نویسندگان و مترجمان بنام عصر خود بود. یوسف اعتصامی با آشنایی به زبان های عربی و فرانسه، به کتب و مجلاتی دسترسی داشت که در آن زمان از قاهره، دمشق، بغداد، قفقاز و اروپا به ایران می رسید. وی اولین چاپخانه را در تبریز بنا کرد. مدیر مجله ای بنام «بهار» بود که اولین اشعار پروین در همین مجله منتشر شد. مدتی هم نماینده ی مجلس بود. مادرش، که اختر نام داشت و در زندگینامه های پروین معمولاً از او یاد نمی شود، دختر میرزا عبدالحسین مقدم العداله از شعرای اواخر دوره ی قاجار و متخلص به «شوری» بود.

در تیر ماه ۱۳۱۳ به اصرار پدر به خانه ی بخت رفت ولی همسر او که پسرعموی پدر و افسر شهربانی (رئیس شهربانی کرمانشاه) بود از جهان اندیشه و احساس و ذوق و ادب پروین محجوب و فرهیخته، فرسنگها فاصله داشت. مرحوم ابوالفتح اعتصامی (فوت ۱۳۷۶ ه.ش.) برادر بزرگ پروین در این باره مینویسد: «عیب کار در این بود که اخلاق نظامی او با روح لطیف و آرام پروین مغایرت داشت. پروین از خانه ای که هرگز مشروب و تریاک بدان راه نیافته بود پس از ازدواج به خانه ای وارد شد که یک دم از مشروب و دود و دم تریاک خالی نبود، همگامی این دو طبع مخالف نمی توانست دیری بپاید». (چاوش اکبری، ۱۳۷۸: ۲۳۸) او پس از دو ماه و نیم به خانه ی پدر برگشت و این شکست در ازدواج آثار نامطلوبی در روحیه او پدید آورد.

این شاعر پر تلاش بعد از ازدواج دنباله ی کار ادبی خود را گرفت و دیوانش را برای نخستین بار در سال ۱۳۱۴ به طبع رسانید. در هفتم بهمن ماه ۱۳۱۴ ش. وزارت معارف در بیست سومین جلسه

شورای معارف به ریاست علی اصغر حکمت و به پیشنهاد اداره ی انطباعات آن وزارتخانه تصمیم گرفت نشان درجه ی سوم علمی را به پروین تفویض کند و در سال ۱۳۱۵ نشان برای او فرستاده شد اما پروین آن را پس فرستاد و نپذیرفت . سه بار پیشنهاد شد پروین به عنوان شاعر دربار، معلم خصوصی ملکه و شاید بعداً ولیعهد بشود و برای او خانه ای در کاخ و حقّ الزحمه ای کلان در نظر گرفته شد اما پروین پیشنهادها را رد کرد . گفته اند یکی از عوامل رد پیشنهاد توسط پروین گزارش هولناک بهار از زندانهای رضا شاه بود.

یکی از دوستان پروین که سال ها با او ارتباط داشت ، درباره او گفته است :

«پروین ، پاک طینت ، پاک عقیده ، پاکدامن ، خوش خو و خوش رفتار ، نسبت به دوستان مهربان ، در مقام دوستی متواضع و درطریق حقیقت و محبت پایدار بود. او چنانکه شیوه ی اغلب عقلاست کمتر سخن می گفت و بیشتر فکر می کرد ، در معاشرت ، سادگی و متانت را از دست نمی داد . هیچ گاه از فضایل ادبی و اخلاقی خودش سخنی به میان نمی آورد». (چاوش اکبری ، ۱۳۷۸ : ۳۳) پروین ، با آن همه شعری که سروده ، در دیوانی با پنج هزار بیت ، فقط یک یا دو جا از خودش حرف زده و درباره خودش شعر سروده و این نشان دهنده فروتنی و اخلاق شایسته اوست. همه این صفات باعث شده بود که او نزد دیگران عزیز و ارجمند باشد.

از گزارش های کسانی که پروین را از نزدیک دیده اند و یا با او پیشینه دوستی و آشنایی داشته اند، چنین بر می آید که وی زنی با وقار، متین، کم سخن، صاحب عزت نفس، مناعت طبع ، صداقت، صراحت، تواضع، پاکي طینت و عقیده، خوش رفتاری و پاک دامن بوده که همواره از حضور در محفل ها و گردهمایی ها سرباز می زده است. دیوان اشعار وی نیز از حادثه ها و رخدادهای شخصی و اجتماعی تقریباً خالی است و در آن غیر از قطعه ای که در «تعزیت پدر»، و شعری که برای سنگ مزار خود سروده و نیز شعر «نهاد آرزو» که برای جشن فارغ التحصیلی کلاس خود گفته است و یکی دو شعر دیگر، شعر شخصی وجود ندارد.

آنچه از مضامین و معانی اشعار پروین می توان دربارهٔ خلیات و روحیات او استنباط کرد، دل‌بستگی عمیق وی نسبت به پدر است. فوت پدر در روز یکشنبه ۱۲ دی ماه ۱۳۱۶ او را بیش از پیش آزرده و افسرده ساخت چرا که پدرش افزون بر مقام پدری برای او مقام معلمی و استادی هم داشت. خود پروین اعتصامی در سال ۱۳۲۰ شمسی بدون هیچ سابقه‌ی کسالت در بستر بیماری افتاد، طبیب معالجش تشخیص بیماری حصبه داد و او سرانجام در ۱۶ فروردین همان سال چشم از جهان فرو بست و در شهر قم در آرامگاه خانوادگی در کنار پدرش به خاک سپرده شد.

تحصیلات و آغاز سرایش شعر:

پروین که با فرهنگ آن عصر تبریز تربیت شده و اصولاً حضور زن در اجتماع آن عصر بیشتر به خواب و رؤیایی تعبیرناشدنی شباهت داشت و تعلیم و تربیت منحصر به مکتب خانه‌های آن زمان و انحصاراً مخصوص جنس مذکر بود زیر نظر پدری فرهیخته و در محیطی علمی و ادبی تربیت شد و با اندیشه‌ی نخبگان عصر خود آشناگردید. می توان گفت رمز توفیق او، علاوه بر استعداد ذاتی؛ معجزه تربیت و توجه پدر نامور اوست که علیرغم محرومیت زن ایرانی از امکانات تحصیل و فقدان مدارس دخترانه، خود به تربیت او همت گماشت و دختر با استعداد و با سرمایه معنوی خود را به مقامی که در خورد او بود رسانید.

پروین از کودکی با مطالعه انس گرفت. خانواده او اهل مطالعه بودند و وی مطالب علمی و فرهنگی به ویژه ادبی را از لابه لای گفت و گوهای آنان درمی یافت؛ علاوه بر این خانه‌ی پدری پروین به لحاظ شخصیت ادبی و علمی یوسف اعتصامی محل آمدو شد و محفل دوستانه‌ی اشخاصی چون حاج سید نصر الله تقوی، دهخدا و ملک الشعرا بهار بود. او در این محافل علمی، فرهنگی و ادبی که در خانه‌ی پدرش منعقد می شد شرکت داشت و از هر خرمی خوشه‌ای برمی چید.

در یازده سالگی با دیوان اشعار فردوسی، نظامی، مولوی، ناصر خسرو، منوچهری، انوری، فرخی که همه از شاعران بزرگ و نام آور زبان فارسی به شمار می آیند، آشنا بود و از همان کودکی پدرش در زمینه وزن و شیوه‌های یادگیری آن با او تمرین می کرد.